

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון תלו, פרשת בהעלותך, תשפ"א

יעוץ לסכסוכי ממון, אישות, ועריכת חוזים וצוואות על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

הקהילה שכח למכור חמצו, או שאינו בביתו, או שלא חלה מכירתו משום איזה סיבה שהוא, הרי אנו בתורת בית דין מוכרים את חמצו. ובמועדים וזמנים (חלק ג סימן רסט) כתב שכן נוהג, וכן נוהגין המדקדקין, ומהדר לעשותו על ידי בית דין של שלשה שלהם יש כח לזכות לאדם אף באופן שמוציאין ממנו על פי קצות החושן סימן רמג ס"ק ז וס"ק ח.

אבל לעניות דעתי המעיין בדברי הבאר יצחק יראה מפורש שאיירי באופן שמוכר חמץ חבירו במקום מסויים, וחמץ מסויים לגוי, והספק הוא רק האם יכול לעשות קנין בלא ידיעת חבירו, אבל באופן שבתי הדין מוכרים מכירה בסתם, שהגוי לא יודע ממי קונה, ואינו יודע מקום החמץ, אלא סתם מוכרים לו חמץ שנמצא בכל ארץ ישראל שלא נמכר, לא זכיתי להבין איך תחול המכירה באופן זה, הרי אין כאן שום גמר דעת של הגוי לקנות דבר שאינו יודע כלל היכן הוא נמצא, ואין רק חסרון ידיעה, אלא אפילו אם ירצה לברר לא ידע האם קנה או לא, שהרי מנין ידע אם מכרו את החמץ לגוי, וזה גרע הרבה יותר מהערמה שאנו מתירים בדרכנו. ושמתתי מאוד שראיתי בפסקי תשובות (סימן תמח, אות א) שמביא בשם ספר "סידור פסח כהלכתו" פי"א הערה 44 שמוכיח מדברי השדי חמד שם. "שאי אפשר למכור חמצו של השני אלא אם כן מזכיר שמו וכתובתו המפורטת של הלה, אבל לכתוב סתם הריני מוכר לכל מי שלא מכר חמצו לא חלה המכירה" עכ"ל.

לפי זה יש לפקפק אם מהני המכירה כלל. מלבד זאת מובא בשדי חמד שם פוסקים שסוברים שלא מהני מכירה בלא ידיעת בעלים. [וכל זה להלכה. אבל למעשה שמעתי ממורי ורבי הגאון הגדול רבי מרדכי גרוס שליט"א, שכך הוא מנהג העולם מקדמא למכור בכורות בדרך כזאת, ואין מפקפק בזה. ובטלה דעת].

העולה מזה: אפשר למכור חמצו של ישראל בלא ידיעתו, והמכירה חלה מדין זכין לאדם שלא בפניו. אבל אם מוכר בסתם את כל החמץ של כל ישראל שלא נמכר לגוי, לכאורה יש להסתפק אם מהני, כיון שהגוי אינו יודע כלל היכן נמכר לו החמץ, ולא איזה חמץ.

גוי וישראל שותפים

אבל יש לברר, האם יש להתיר את החמץ מטעם שהגוי שותף במאפיה. ועוד שהוא בעל הבית על הרוב.

מכירת חמץ של בית דין לכל מי ששכח

ובו יבואר: א. מכירת חמץ של בתי הדין, לכל מי ששוכח למכור חמץ - האם מהני. ב. מאפיה ששכחה למכור חמץ, האם חייבת ליידע את מערכת הכשרות, או יכולה לסמוך על מכירת בתי הדין למי ששוכח. ג. גוי וישראל שותפים במאפיה, ולא מכר הישראל חלקו לגוי, האם יש להתיר חמצו מדין ברירה. ד. מה הדין במאפיה שהגוי הוא רוב הבעלים, האם יש להתיר החמץ לאחר הפסח, מדין ביטול ברוב.

הנידון

מאפיה של שני אחים יהודים, שיש להם שותף גוי, שהוא בעלים על שני שלישי מהעסק, ושכחו למכור את החמץ לגוי לפני הפסח, שלא בפשיעה, אלא שהם נוהגים למכור לרב מסויים, ואחד האחים היה בטוח שהאח השני ימכור, והאח השני היה בטוח שהראשון ימכור, וכך למעשה לא מכרו כלל את החמץ. למרות זאת, רב גדול מאוד מוכר כל שנה את כל החמץ למי ששוכח מדין זכין לאדם שלא בפניו. ולמאפיה יש השגחה מהודרת שסומכת עליהם שימכרו את החמץ. נפשם בשאלתם, האם צריכים להודיע למערכת הכשרות ששכחו למכור, או שיש להם לסמוך על מכירת הרב ולא להודיע למערכת הכשרות שלא מכור את החמץ.

תשובה

בעלי המאפיה חייבים להודיע למערכת הכשרות שלא מכרו את החמץ, כיון שיש הרבה לפקפק אם מהני מכירה על ידי בית דין. ועוד, שכשרותם היא בתנאי שימכרו בעצמם, ולא יפסקו הוראות בדין מכירת חמץ.

ביאור התשובה

מכירת חמץ בלא ידיעת בעל הבית

והנה האם מותר לישראל למכור חמץ חבירו לגוי לפני פסח בלא ידיעתו מדין זכין לאדם שלא בפניו - האריך בזה מאוד בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה, סימן ט אות ב), ולמעשה הסכמת הפוסקים דמהני מכירת חמץ בלא ידיעת בעל הבית מדין זכין לאדם שלא בפניו, כמו שהאריך בזה מאוד בבאר יצחק אורח חיים סימן א', ועל פי זה יש בתי דינים הנוהגים לכתוב בשטר מכירה, שאם אחד מאנשי

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

העולה מזה: מאפיה שיש לגוי רוב בעלות, והישראל לא מכר חלקו לגוי בפסח, אין להתיר את החמץ לאחר הפסח מדין רוב, כיון שלא שייך רוב אלא בתערובות, ולא כאשר יש בעלות במיעוט, דממון לא בטל.

פסק דין

ונחזור לנידון דידן. במאפיה שמקבלת כשרות ממערכת כשרות ושכחה למכור חמץ, האם יכולה לסמוך על מכירת בית הדין בלא להודיע למערכת הכשרות. נראה שבודאי אסור להעלים ממערכת הכשרות מכמה סיבות: א. כבר נתבאר שיש הרבה לפקפק אם מהני מכירה כזו על חמץ שאינו ידוע כלל. ב. יש פוסקים שאינם סוברים שאפשר למכור חמץ של חבירו בלא ידיעתו, אם כן לאור זה בודאי שחייבים להודיע למערכת הכשרות. ולא זו בלבד, אלא שנראה לעניות דעתי, שגם אם מכירת החמץ של בית הדין מהני בלא פקפוק, אין ספק שמערכת הכשרות לא מאשרת לבעלי המאפיה להחליט דבר גדול כזה בלא ליידע אותם, שהרי הם סומכים עליהם שמכרו מכירה ממש, לא סמכו על בית הדין, ועל דעת כן נתנו להם הכשר, אם כן מחוייבים ליידע אותם.

העולה מזה: מאפיה של שני אחים יהודים, שיש להם שותף גוי, שהוא בעלים על שני שלישי מהעסק, ושכחו למכור את החמץ לגוי לפני הפסח, שלא בפשיעה, חייבים בעלי המאפיה להודיע למערכת הכשרות שלא מכרו את החמץ, ולא לסמוך על בית דין שמוכר חמץ לכל מי ששוכח - כיון שיש הרבה לפקפק אם מהני מכירה כללית על ידי בית דין לכל מי ששוכח. ועוד, שכשרותם היא בתנאי שימכרו בעצמם, ולא יפסקו הוראות בדין מכירת חמץ.

העולה מזה:

- א. אפשר למכור חמצו של ישראל בלא ידיעתו, והמכירה חלה מדין זכין לאדם שלא בפניו. אבל אם מוכר בסתם את כל החמץ של כל ישראל שלא נמכר לגוי, לכאורה יש להסתפק אם מהני, כיון שהגוי אינו יודע כלל היכן נמכר לו החמץ, ולא איזה חמץ.
- ב. מאפיה שגוי וישראל שותפין בה, ולא מכר הישראל את החמץ בפסח, אם חילקו ביניהם את החמץ, יש להתיר לאכול את החמץ. הן את חלקו של ישראל והן חלקו של הגוי. שעל כל חלק אני של ישראל והן חלקו של הגוי. שעל כל חלק אני

והנה בשאגת אריה סימן פט, בדין מאפיה של גוי וישראל, שחלקו לאחר הפסח את החמץ שאפו בפסח, דן האם נאסר חלקו של הגוי מחמת שותפות הישראל, ואם נאסר חלקו של הישראל. ומתיר, כיון שאמרינן יש ברירה, לפיכך חלקו של הגוי מותר, דאמרינן הוברר הדבר שזה היה חלקו מעולם ולא נאסר בפסח, ואפילו חלקו של ישראל מותר, דזה שאמרינן בדרבנן יש ברירה הוא להקל, ובנידון זה אם נאמר אין ברירה יהיה להקל, דנאמר שחלקו של הישראל הוא חלקו של הגוי, ומותר לאחר הפסח, ועיין שם שהאריך בזה.

אבל כל זה אינו שייך לנידון דידן, דהרי הגוי והישראל כאן לא חילקו כלל את החמץ, והכל מעורב, ונידון זה שייך למה שהביא שם בשאגת אריה בסימן צ מחלוקת רש"י ותוס' בגיטין מז, ב בשותפות של ישראל וגוי בתבואה, האם אמרינן שעל כל חטה וחטה יש שותפות ישראל וגוי, או אמרינן שחלק מהתבואה של ישראל וחלק של גוי.

ולפי רש"י בודאי אסור בנידון דידן, שהרי חלקו של ישראל נמצא בכל חלק, אבל לפי התוס' היה מקום לומר, דדילמא זה חלקו של הגוי. אבל אי אפשר להתיר מכמה טעמים: א. דהרמב"ם פוסק כשיטת רש"י, שכתב (תרומות א, כ) וז"ל "שותפות העכו"ם חייבת בתרומות ומעשרות, כיצד, ישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות, אפילו חלקו שדה בקמתה ואין צריך לומר אם חלקו גדיש הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלח וקלח מחלקו של עכו"ם, אף על פי שמרחן העכו"ם וחיובם מדבריהם, כמו שבארנו" עכ"ל. וברוך אמונה (ס"ק קפז) מביא שזו שיטת רש"י, ויש חולקים בזה שהיא שיטת התוס', ואין הכרעה בדבר.

העלה מזה: מאפיה שגוי וישראל שותפין בה, ולא מכר הישראל את החמץ בפסח, אם חילקו ביניהם את החמץ, יש להתיר לאכול את החמץ. הן את חלקו של ישראל והן חלקו של הגוי. שעל כל חלק אני אומר שהוא של גוי, דאין ברירה, או יש ברירה, להקל. אבל אם לא חלקו, לשיטת הרמב"ם בכל חטה חציה של הישראל, ואסור.

דין ביטול ברוב

אבל יש לעיין, האם יש לומר כאן ביטול ברוב, דהרי רוב המאפיה שייכת לגוי. ונראה בפשיטות שלא שייך כאן כלל דין ביטול ברוב, שביטול ברוב הוא רק דבר ממשי שמעורב יחד, בזה אמרינן שהמיעוט בטל ברוב, אבל בנידון זה, הרי כל מה שתיטול, אתה נוטל שלישי של ישראל, וממונו לא בטל, ומה שייך כאן כלל דין ביטול ברוב.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

את החמץ לגוי לפני הפסח, שלא בפשיעה, חייבים בעלי המאפיה להודיע למערכת הכשרות שלא מכרו את החמץ, ולא לסמוך על בית דין שמוכר חמץ לכל מי ששוכח - כיון שיש הרבה לפקפק אם מהני מכירה כללית על ידי בית דין לכל מי ששוכח. ועוד, שכשרותם היא בתנאי שימכרו בעצמם, ולא יפסקו הוראות בדין מכירת חמץ.

אומר שהוא של גוי, דאין ברירה, או יש ברירה, להקל. אבל אם לא חלקו, לשיטת הרמב"ם בכל חטה חציה של הישראל, ואסור.

ג. מאפיה שיש לגוי רוב בעלות, והישראל לא מכר חלקו לגוי בפסח, אין להתיר את החמץ לאחר הפסח מדין רוב, כיון שלא שייך רוב אלא בתערובות, ולא כאשר יש בעלות במיעוט, דממון לא בטל.

ד. מאפיה של שני אחים יהודים, שיש להם שותף גוי, שהוא בעלים על שני שלישי מהעסק, ושכחו למכור

